

bílé; čnělky delší než ± polokulovité stylopodium. Merikarpia 1,5–2,0 mm dl., matná, šedohnědá. VI–VII. Hkf, Hf.

2n = 18 (ČR:61b. Týnišť. úv.)

Ekologie a cenologie: Břehy potoků, kanálů, vzácněji ve stojatých vodách. Nejčastěji roste v pomalu tekoucích, mezotrofních až eutrofních vodách až do 1 m hloubky, na písčinných humózních půdách; snáší i dočasné vysušení. Diagnostický druh svazu *Sparganio-Glycerion fluitantis*, zejména v as. *Beruletum angustifoliae* ROLL 1938; ve stojatých vodách v porostech společenstev svazu *Phragmition*, popř. *Magnocaricion elatae*.

Rozšíření v ČR: Roztroušeně v s. polovině Čech, na j. a stř. Moravě; zcela chybí v j. polovině Čech (s výjimkou okolí Horažďovic) a v nejzápadnějších Čechách. Vyskytuje se převážně v planár-

ním a kolinním stupni, výjimečně suprakolinním (max.: Hosov u Jihlavy, ca 580 m; Chotěboř, ca 450 m; Jackov u Moravských Budějovic, ca 430 m).

T: téměř ve všech fyt. o., velmi vz. v 19. B. Karp. step. (Velká nad Veličkou) [chybí v 17. Mikul. pah.]. – M: 28f. Svojs. pah. (mezi Líšťany a Košeticemi), 30. Jesen.-rak. ploš., 32. Křivokl. 37b. Suš.-horaž. váp., 51. Polom. hory, 52. Rač.-bezděz. tab., 53. Podješ., 55. Čes. ráj, 56. Podkrk., 60. Orl. opuky, 61. Dol. Po- orl., 62. Litomyš. pán., 63j. Lanškr. kotl., 63l. M. Haná, 64c. Černokost. perm (Vrátkov; Přehvozdi; Krupá), 65. Kutnoh. pah., 66. Hornosáz. pah. (Chotěboř), 67. Českomor. vrch. (Hosov u Jihlavy; Jackov u Moravských Budějovic), 68. Mor. podh. Vysoč., 69. Želez. hory, 71c. Drah. podh., 72. Zábř.-unič. úv., 74. Slez. pah., 76. Mor. brána, 77. Středomor. Karp., 79. Zlín. vrchy, 80. Stř. Pobeč., 81. Host. vrchy, 83. Ostr. pán., 84. Podbesk. pah.

Celkové rozšíření: Evropa, na sever po j. Švédsko (59° s.š.); z. a stř. Asie; Severní Amerika. – Mapy: HULTÉN NE 1986: 699.

23. *Falcaria* FABR. – srpek *)

Falcaria FABRICIUS Enum. 34, 1759, nom. cons. – Syn.: *Prionitis* ADANSON Fam. Pl. 2:499, 1763. – *Critamus* BESSER Enum. Pl. Volhyn. 93, 1822 non HOFFM. 1814. – *Carum* L. sect. *Falcaria* BAILLON Hist. Pl. 6:118–119, 1880.

Lit.: FEHÉR J. (1910): Három Umbellifera virágbiológiája. Magy. Bot. Lap. 9:131–135. – GRESS E. M. (1923): *Falcaria Rivinii*, a plant new to the United States. Rhodora 25:12–13.

Dvouleté až víceleté lysé byliny. Listy celistvé nebo 1–2× dvou- až trojsečné, úkrojky čárkovité až kopinaté, na okraji ostře a pravidelně pilovité se zuby dopředu zahnutými. Okolíky ± ploché, obal i obalíčky vyvinuté. Květy oboupohlavné a samčí, téměř nepaprsující, kalich nezřetelný, koruna bílá. Dvounažky úzce válcovité, více než 2× delší než široké, karpofor až k bázi rozeklaný; merikarpia tupě žebnatá, sekreční kanálky 4 valekulární a 2 na komisurální straně, čnělky na krátkém kuželovitém stylopodiu. – 4–5 druhů ve stř. Evropě, Středozeří, z. a stř. Asii. – Protandr. Entomogam.

1. *Falcaria vulgaris* BERNH. – srpek obecný

Tab. 66/1

Falcaria vulgaris BERNHARDI Syst. Verz. Pfl. Erf. 176, 1800. – Syn.: *Sium falcaria* L. Sp. Pl. 252, 1753. – *Seseli falcaria* (L.) CRANTZ Stirp. Austr., ed. 2, 208, 1769. – *Drepanophyllum agreste* HOFFM. Gen. Pl. Umbell. 109, 1814. – *Critamus agrestis* (HOFFM.) BESS. Enum. 93, 1821. – *Falcaria rivini* HOST Fl. Austriac. 1:381, 1827. – *Prionitis falcaria* (L.) DUMORT. Fl. Belg. 77, 1827. – *Critamus falcaria* (L.) REICHENB. in MÖSSLER Handb. Gewächsk., ed. 2, 478, 1827–1828. – *Falcaria sioides* (WIBEL) ASCHERS. Fl. Brandenburg 241, 1864. – *Falcaria falcaria* (L.) KARSTEN Deutschl. Fl. 835, 1882. – *Falcaria serrata* ST-LAGER in CARIOT Étude Fl., ed. 8, 2:360, 1889.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 368. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 609. – Extra fines: Herb. Fl. Ross., no 516.

Dvouleté až víceleté, sivozelené, ± lysé byliny. Kořen dl. větvenovitý, až 1,5 cm tlustý, bohatě čupřinatý, nasládlý a ostře aromatický, bělavý. Stonek přímý nebo obloukovitě vystoupavý, oblý, 40–90 cm vys., jemně rýhovaný, rozkladitě větvený. Listy ± tuhé, dolní celistvé nebo 2–3sečné, s řapíkem až 40 cm dl., střední 1–2× trojsečné, s úkrojky 2–3kla-

nými, prostředními někdy až zpeřenými, koncové úkrojky čárkovité kopinaté až čárkovité, (1–) 5–17 (–20) cm dl., (1–) 3–10 (–15) mm šir., špičaté, na okraji ostře chrupavčitě pilovité, někdy celé mírně srpovitě zahnuté, hor. listy nápadně se zmenšující; všechny lodyžní listy čepelí přisedlé na nápadnou, na okraji úzce bělomázdřitou pochvu. Okolíky s obaly ze 4–8 (–15) úzce kopinatých, nestejně dlouhých listenů a s (8–) 10–22 okolíčky, stopky okolíček 1,5–3,0 (–4,0) cm dl., obalíčky z (3–) 4–8 (–15) čárkovitých listenů, okolíčky s (4–) 6–12 květy; okolíky 1. a 2. řádu s květy oboupohlavnými, malé a pozdě kvetoucí okolíky 3. řádu s květy pouze samčími. Květy drobné, korunní lístky šir. obvejčité, lžicovitě prohnuté, s dovnitř zahnutým vrcholem, (0,6–) 0,7–0,9 (–1,0) mm dl., 0,5–0,7 mm šir., bělavé; tyčinky 1,2–1,4 mm dl.; čnělky 2× delší než krátce kuželovité stylopodium, šikmo zahnuté, za plodu rovnovážně odstálé, na konci s kulovitou bliznou. Merikarpia 3–4 mm dl., 1,1–1,6 mm šir., žlutohnědá až šedohnědá. VII–X. (Tf–)Hkf.

2n = 22 (ČR:8. Čes. Kras)

*) Zpracoval B. Slavík

Variabilita: Proměnlivost v rámci celkového areálu je značná, v rámci ČR relativně malá, především v kvantitativních znacích. Rostliny mohutnějšího vzrůstu, s lodyžními listy bohatěji členěnými, s úkrojky až 5četnými, jsou označovány jako *f. elatior* (PETERM.) THELL.

Ekologie a cenologie: Suché travnaté a křovinaté stráně, meze, železniční a silniční násypy, suché silniční příkopy, svahy úvozů, pastviny, úhory, okraje cest, výslunné lesní okraje, někdy jako plevel v lemech polí a ve vinicích. Druh poměrně světlomilný a teplomilný, subkontinentálně laděný, vázaný na suché, hlinitojilovité půdy, někdy i písčité, převážně značně alkalické, často vápnité. Rozmnožuje se jak generativně, tak vegetativně adventivními pupeny na kořenové hlavě, v extrémních podmínkách suchých travnatých stanovišť může se šířit jako stepní běžec celými svinutými rostlinami. Stepní charakter rostliny se projevuje i v odolnosti vůči požárům (vypalování suché trávy na stráních, mezích a železničních náspech), díky bohatým tuhým zbytkům listů při bázi rostliny, zakrývajícím pupeny. Je diagnostickým druhem společenstev svazu *Convolvulo-Agrophyron*, zastoupen bývá i ve společenstvech svazů *Onopordion acanthii*, *Festucion valesiacae*, *Alyssio alyssoidis-Sedion albi*, *Geranion sanguinei*, *Caucalion lappulae*, popř. *Dauco-Melilotion*.

Rozšíření v ČR: Těžiště rozšíření je v termofytiku, ale značná část lokalit leží i v klimaticky příznivějším mezofytiku, především v s. a z. Čechách. Šíření do okrajových území probíhá převážně viatickou migrací, tj. podél železnic a silnic. Železniční násypy jsou jedním z hlavních stanovišť, kam se druh uchyluje na úkor stanovišť přirozeného charakteru. Šíření tohoto druhu např. na Příbramsku a jinde v Podbrdsku bylo sledováno v 1. polovině 20. stol. Kromě horských oblastí jsou značné absence v j. Čechách, na Českomoravské vrchovině, ve Slezsku a na nejvýchodnější Moravě. Výškově zaujímá planární až suprakolinní stupeň (max.: Vlčkovice u Mariánských Lázní, ca 680 m). – Mapy: SLAVÍK in Květena ČR 5:31, 1997.

T: všechny fyt. o., řidčeji ve 3. Podkruš. pán. – M: 24. Hor. Poohří (vz., např. Stebnice, ostatní většinou jen lit.), 25. Krušno. podh., 26. Čes. les (Salajna; Labuť), 27. Tachov. bráz., 28. Tep. vrchy, 29. Doup. vrchy, 30. Jesen.-rak. ploš., 31a. Plz. pah. vl.,

32. Křivokl., 33. Branž. hv. (Chudenice), 34. Plán. hřeb. (Nepomuk), 35. Podbrd. (hojně), 36. Horaž. pah., 37. Šum.-novohr. podh. (ve všech fyt. p., tvořících okruh Předšumavské vápence, dále ve fyt. p. e, h, j, v ostatních pravděpodobně chybí), 38. Bud. pán. (Smrkovice; Milenovice; Vodňany; Netolice; Heřmaň; České Budějovice, nádraží), 39. Třeboň. pán. (Soběslav, Vápenka; Chlebov; Přebořov; Horní Pěna), 40a. Pís.-hlub. hřeb. (Týn nad Vltavou), 41. Stř. Povlt., 42a. Sedlč.-milev. pah. (Křepence; Sedlčany; Milevsko), 42b. Táb.-vlaš. pah., 43a. Čert. břem. (Jistebnice), 44. Mileš. stř., 45. Verneř. střed., 46c. Růžov. tab. (Růžová), 46d. Jetřich. sk. město (Dolní Chřibská), 49. Frýdl. pah. (velmi vz.), 50. Luž. hory (Líska), 51. Pořim. hory, 52. Rak.-bez. tab., 53. Podješ. (vz.), 55. Čes. ráj (nerovnoměrně, v teplejších částech), 56b. Jil. Podkrk. (Chlum), 57. Podzvíč. (vz., např. Svatojanský Újezd), 60. Orl. opuky (roztr.), 62. Litomyš. pán. (roztr.), 63. Českomor. mezih. (roztr.), 64. Řičan. ploš. (jen místy), 65. Kutnoh. pah. (roztr.), 66. Hornosáz. pah. (Zbraslavice; Zhoř; Hodkov; Havlíčkův Brod – Pohled), 67. Českomor. vrch. (Jindřichův Hradec; Lipnice nad Sázavou; Červená Řečice; Humpolec a okolí; Pelhřimov; Plandry; Horní Kosov; Dvorce; Jihlava; Henčov u Jihlavy; při jv. hranici fyt. o.), 68. Mor. podh. Vysoč., 69a. Železnoh. podh. (vz.), 70. Mor. kr. (vyžaduje potvrzení), 71a. Bouz. pah. (vz.), 71c. Drah. podh. (vz.), 72. Zábř.-unič. úv. (nejsevernější výskyt v Pomoraví: Bludov), 73a. Rychleb. vrch. (Vápenná – Nýznerov), 74a. Vidn. osobl. pah. (Supíkvice), 74b. Opav. pah. (Skrachovice; Holasovice; Neplachovice; Loděnice – Velké Heraltice; Opava; Třebom), 75. Jes. podh. (Šternberk – Těšíkov; Kružberk – Budišov nad Budišovkou), 76. Mor. brána (nerovnoměrně, místy vz. až roztr., většinou chybí), 77. Středomor. Karp. (hlavně v nelesních územích), 78. B. Karp. les. (v nižších polohách), 79. Zlín. vrchy (roztr.), 80a. Vset. kotl. (vyžaduje potvrzení), 81. Host. vrchy (vz. při okraji fyt. o.), 83. Ostr. pán. (Polanka nad Odrou; Jistebník; Klímkovice), 84a. Besk. podh. (Sviadnov; Skalice; Stařč – Chlebovice).

Celkové rozšíření: Evropa od sv. Španělska (Katalánie a Kastilie) a Francie přes stř. Evropu do Pobaltí (ještě j. Švédsko) a přes s. Itálii na Balkán, Ukrajina a j. Rusko, Malá Asie, Sýrie, Irák, Írán, Afghánistán, jz. Sibiř; druhotně v Nizozemí, Velké Británii, Severní Americe (New York, Pensylvánie, Missouri, Kansas) a Střední Americe (Kostarika), snad také v Maroku a Alžírsku. V meridionálním a submeridionálním pásu hlavně v horách, v temperátním pásu v nižších polohách. – Mapy: WEINERT Arch. Naturschutz Landsch.-Forsch. 13:131, 1973; MEUSEL et al. 1978:311; HULTÉN NE 1986:707.

Význam: Kdysi byly hořce chutnající prýty této rostliny pod označením *Herba falcariae* užívány jako léčivý prostředek. Obsahují malé množství éterických olejů. Údajně podporují trávení u domácích zvířat.

Poznámka: Z houbových parazitů jsou nejčastější *Erysiphe heraclei* DC. ex ST.-AMANS, *Puccinia sii-falcariae* SCHROET. a *Ramularia falcariae* SAVINCEVA.

24. *Petroselinum* HILL – petržel *)

Petroselinum HILL Brit. Herb. 424, 1756.

Lit.: DOMIN K. (1928): Petržel kuchyňská (*Petroselinum hortense* Hoffm.) a její původ. Věda Přír. 9:91. – AIRY SHAW H. K. (1938): XXXIX. The correct name of the common parsley. Bull. Misc. Inf. Kew 1938:256–258. – HORE A. (1981): Karyotype and meiotic behaviour of the different varieties of the species *Petroselinum crispum* (Mill.) A. W. Hill (Apiaceae). Caryologia, Firenze, 34:95–105.

*) Zpracoval P. Tomšovic

Tab. 66: 1 *Falcaria vulgaris*, 1a – báze lodyhy s přizemními listy a kořenem, 1b – list ve střední části lodyhy, 1c – okraj listu, 1d – květ, 1e – nezralý plod. – 2 *Bunium bulbocastanum*, 2a – lodyha s podzemní hlízou a dolním listem.

316 *Bunium / Carum*

